

Explaining the role of radio in promoting the Persian language and strengthening cultural identity with an emphasis on literary programs on Radio Farhang

Bahram Parvin Gonabadi^۱, Mansoureh Kordi^۲, Minoo Khani^۳

Abstract:

Considering the expansion of digital media and their impact on language and culture, it seems necessary to examine the role of literary programs of Radio Farhang in promoting the Persian language. This study aimed to examine the role of literary programs of Radio Farhang in promoting the Persian language and was conducted using a descriptive-analytical method. It was evaluated by distributing a questionnaire consisting of one dimension, five components (linguistic, cultural and literary, media, educational, and social and identity components) and ۲۵ indicators (questions) among a statistical population of ۱۰۰۰ listeners. The collected data were analyzed through statistical tests, and the results indicated that all five components and ۲۵ indicators under study were important and had an effective role in promoting the Persian language, and their level of impact was also medium to high, and therefore Radio Farhang has had a successful performance in promoting the Persian language, especially through linguistic, cultural, and media components. And the identity, literary, and educational components are also well covered. The questionnaire structure has high validity and reliability (Cronbach's alpha = ۰.۹۴۷) and factor analysis has confirmed its theoretical structure.

Keywords:

Mass media, Radio Farhang, Persian language, literary programs, content analysis.

^۱ - Director of the Persian Language and Literature Department, Islamic Azad University, North Tehran Branch.

^۲ - PhD student in Persian Language and Literature, Islamic Azad University, North Tehran Branch
zariat^۱۹۶۴@gmail.com.

^۳ - Assistant Professor, Faculty of Humanities, Faculty Member, Islamic Azad University, North Tehran Branch.

تبیین نقش رادیو در ترویج زبان فارسی و تقویت هویت فرهنگی (با تأکید بر برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ)

بهرام پروین گنابادی^۱، منصوره کردی^۲، مینو خانی^۳

چکیده:

با توجه به گسترش رسانه‌های دیجیتال و تأثیر آن‌ها بر زبان و فرهنگ، بررسی نقش برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ در ترویج زبان فارسی ضروری به نظر می‌رسد. این پژوهش با هدف بررسی نقش برنامه‌های ادبی شبکه رادیویی فرهنگ در ترویج زبان فارسی، با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده که از طریق توزیع پرسشنامه‌ای مشتمل بر یک بعد، پنج مؤلفه (مؤلفه‌های زبانی، فرهنگی و ادبی، رسانه‌ای، آموزشی؛ و اجتماعی و هویتی) و ۲۵ شاخص (سئوال) در میان جامعه آماری شامل ۱۰۰ نفر از شنوندگان مورد ارزیابی قرار گرفت. داده‌های گردآوری شده از طریق آزمون‌های آماری تجزیه و تحلیل گردید و نتایج حاصل حاکی از آن است که هر پنج مؤلفه و ۲۵ شاخص مورد بررسی، حائز اهمیت بوده و نقش مؤثری در ترویج زبان فارسی داشته و میزان تأثیر آن‌ها نیز از متوسط به بالا بوده و لذا رادیو فرهنگ در ترویج زبان فارسی، به‌ویژه از طریق مؤلفه‌های زبانی، فرهنگی و رسانه‌ای، عملکردی موفق داشته است. و مؤلفه‌های هویتی، ادبی و آموزشی نیز به خوبی پوشش داده شده‌اند. ساختار پرسشنامه از اعتبار و پایایی بالایی برخوردار بوده (آلفای کرونباخ ۰/۹۴۷) و تحلیل عاملی نیز ساختار نظری آن را تأیید کرده است.

واژگان کلیدی:

رسانه‌های جمعی، رادیو فرهنگ، زبان فارسی، برنامه‌های ادبی، تحلیل محتوا.

مقدمه

در عصر ارتباطات، رسانه‌ها نقشی بنیادین در شکل‌دهی به زبان، فرهنگ و هویت جوامع ایفا می‌کنند. دادور (۱۳۸۵: ۴۲) معتقد است که رسانه‌های جمعی نه تنها ابزار انتقال اطلاعات هستند، بلکه در شکل‌گیری هویت فرهنگی و اجتماعی نیز نقش دارند. در میان انواع رسانه‌ها، رادیو به‌عنوان رسانه‌ای شنیداری و فراگیر، جایگاه ویژه‌ای در انتقال مفاهیم فرهنگی و زبانی دارد؛ به‌ویژه آن‌گاه که در قالب برنامه‌های ادبی ظاهر می‌شود و از ظرفیت‌های زبان فارسی بهره می‌گیرد (معینی، ۱۳۹۲: ۷).

با وجود گسترش رسانه‌های تصویری و دیجیتال، رادیو همچنان مخاطبان خاص خود را دارد و برنامه‌های ادبی آن، بستری مناسب برای تقویت هویت فرهنگی فراهم می‌آورند. جزمونی (۱۳۸۷: ۱۵) هشدار می‌دهد که مظاهر تجدد و فناوری‌های نوین، موجب تضعیف ارزش‌های فرهنگی و ادبی شده‌اند و رسانه‌ها در این میان نقش دوگانه‌ای ایفا می‌کنند. با این حال، پژوهش‌های اندکی به بررسی نقش رادیو در ترویج زبان فارسی و تأثیر آن بر هویت فرهنگی پرداخته‌اند. پژوهش حاضر با تمرکز بر برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ، در پی تبیین چگونگی نقش‌آفرینی این رسانه در ارتقای زبان فارسی و تقویت مؤلفه‌های فرهنگی است. در ادامه، با تحلیل محتوای برنامه‌ها و بررسی دیدگاه‌های نظری، تلاش می‌شود تا پاسخی علمی به این پرسش داده شود که رادیو چگونه می‌تواند به‌عنوان ابزاری فرهنگی در خدمت زبان و هویت ملی قرار گیرد.

بیان مسأله و ادبیات پژوهش

در عصر حاضر، رسانه‌های جمعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای ارتباطی، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به زبان، فرهنگ و هویت جوامع ایفا می‌کنند. در این میان، رادیو با ویژگی‌هایی چون گستردگی پوشش، قابلیت شنیداری و دسترسی آسان، جایگاه ویژه‌ای در انتقال مفاهیم فرهنگی و زبانی دارد. با وجود گسترش رسانه‌های تصویری و دیجیتال، رادیو همچنان مخاطبان خاص خود را دارد و برنامه‌های ادبی آن، با بهره‌گیری از ظرفیت‌های زبان فارسی، بستری مناسب برای تقویت هویت فرهنگی فراهم می‌آورند.

با این حال، بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات اندکی به‌طور خاص به نقش برنامه‌های ادبی رادیو در ترویج زبان فارسی و تقویت مؤلفه‌های فرهنگی پرداخته‌اند. دادور (۱۳۸۵: ۴۲) در پژوهش خود با عنوان «رسانه‌های جمعی و زبان» نشان می‌دهد که استفاده از زبان در رسانه‌ها نه تنها ابزاری برای انتقال اطلاعات است، بلکه نقشی مهم در شکل‌گیری هویت فرهنگی و اجتماعی افراد دارد. وی تأکید می‌کند که رسانه‌ها می‌توانند نگرش‌ها و باورهای فردی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهند.

۱- مدیر گروه رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

۲- دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال zariat196@gmail.com، ۰۹۱۲۳۳۱۳۱۰۰.

۳- استادیار دانشکده علوم انسانی، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

جزمومنی (۱۳۸۷: ۳) در پژوهش «زبان فارسی و رسانه‌های عمومی» با نگاهی انتقادی به تأثیر مظاهر تجدد و فناوری‌های نوین، هشدار می‌دهد که رسانه‌ها در برخی موارد موجب تضعیف ارزش‌های فرهنگی و ادبی شده‌اند. وی از شیوع بیماری «خودباختگی فرهنگی» سخن می‌گوید و رسانه‌ها را از عوامل اصلی اشاعه آن می‌داند.

در همین راستا، حسن‌بیگی و حبیبیان (۱۳۸۸: ۶۱) در پژوهش «راهبرد کنترل تهدیدات رسانه‌ای فارسی‌زبان ماهواره‌ای» شبکه‌های ماهواره‌ای را تهدیدی جدی برای هویت ملی و دینی جامعه ایران معرفی کرده‌اند. آنان بر لزوم تقویت رسانه‌های داخلی و برجسته‌سازی نقاط قوت فرهنگی تأکید دارند.

معینی (۱۳۹۲: ۲۷) در پژوهش «نقش رادیو در گسترش فرهنگ مطالعه و کتابخوانی» نشان می‌دهد که رادیو از طریق برنامه‌هایی چون معرفی کتاب و گفت‌وگو با نویسندگان، توانسته نقش مؤثری در ترویج فرهنگ مطالعه ایفا کند. این پژوهش گرچه به ظرفیت فرهنگی رادیو اشاره دارد، اما به نقش آن در تقویت زبان فارسی و هویت فرهنگی نپرداخته است.

صادقی تحصیلی و امیدی مفرد (۱۳۹۳: ۷۸) در پژوهش «زبان فارسی و رسانه‌ها» با بررسی آسیب‌های زبانی در رسانه‌ها، بر ضرورت آموزش زبان فارسی به فعالان رسانه‌ای تأکید کرده‌اند. آنان معتقدند که لغزش‌های زبانی در رسانه‌ها می‌تواند به تداوم نارسایی‌های زبانی در جامعه منجر شود.

با توجه به آنچه گفته شد، خلأی آشکار در ادبیات پژوهش وجود دارد. مطالعات پیشین یا به تهدیدات رسانه‌ای پرداخته‌اند یا به آسیب‌های زبانی، اما نقش برنامه‌های ادبی رادیو در تقویت زبان فارسی و هویت فرهنگی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش حاضر با تمرکز بر برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ، در پی پاسخ به این پرسش است که: رادیو چگونه می‌تواند به‌عنوان ابزاری فرهنگی در خدمت زبان و هویت ملی قرار گیرد؟ این رویکرد، تلاشی است برای پر کردن خلأ موجود و ارائه تحلیلی جامع از ظرفیت‌های فرهنگی و زبانی رادیو در جامعه ایرانی.

مبانی نظری رسانه، زبان و هویت فرهنگی

مبانی نظری این پژوهش بر پایه نظریه‌های ارتباطات فرهنگی، رسانه و هویت شکل گرفته است. در نظریه بازنمایی فرهنگی، رسانه‌ها به‌عنوان ابزارهایی شناخته می‌شوند که نه‌تنها اطلاعات را منتقل می‌کنند، بلکه معنا می‌سازند و هویت‌ها را شکل می‌دهند (هال، ۱۹۹۷: ۱۱۲). از منظر نظریه هم‌ذات‌پنداری، مخاطب با محتوای رسانه‌ای ارتباط برقرار کرده و بخشی از هویت خود را از طریق آن بازسازی می‌کند.

رادیو، به‌عنوان رسانه‌ای شنیداری، ظرفیت منحصر به فردی در انتقال مفاهیم فرهنگی دارد. مک‌لوهان (۱۹۶۴: ۴۵) در نظریه «رسانه به‌مثابه پیام» تأکید می‌کند که نوع رسانه، خود حامل معناست؛ و رسانه‌های شنیداری مانند رادیو، به‌دلیل تأثیر مستقیم بر تخیل و حافظه شنیداری، می‌توانند در شکل‌گیری هویت فرهنگی نقش آفرینی کنند.

از سوی دیگر، نظریه زبان‌شناسی اجتماعی بر این باور است که زبان نه‌تنها ابزار ارتباطی، بلکه سازنده هویت اجتماعی است (هولمز، ۲۰۱۳: ۷۸). در این چارچوب، رسانه‌هایی که از زبان معیار استفاده می‌کنند، می‌توانند در حفظ و تقویت زبان رسمی و هویت ملی مؤثر باشند.

برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ، با بهره‌گیری از زبان فارسی معیار و بازخوانی متون کلاسیک و معاصر، بستری فراهم می‌کنند که در آن مخاطب نه‌تنها با ادبیات آشنا می‌شود، بلکه با مؤلفه‌های فرهنگی و تاریخی زبان نیز ارتباط برقرار می‌کند. این پیوند میان رسانه، زبان و فرهنگ، محور اصلی این پژوهش را شکل می‌دهد.

رسانه

رسانه به معنای وسیله انتقال‌دهنده پیام است. واژه رسانه در زبان فارسی، کلمه نسبتاً جدیدی است. این واژه گاهی به معنای مفرد «مدیوم ۱» و گاهی به معنای جمع «مدیا ۲» به کار می‌رود. همان‌طور که از واژه «رسانه» برمی‌آید، مأموریت رسانه، رساندن حرف‌ها، پیام‌ها و دیدگاه‌های یک فرد یا یک مجموعه به افراد، گروه‌ها و مجموعه‌های دیگر است، به همین دلیل یکی از کارکردهای اصلی رسانه را ایجاد ارتباط می‌دانند (ریانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۵).

رادیو

رادیو، شکلی از رسانه‌های جمعی و ارتباط صوتی است که با بهره‌گیری از دستگاه‌های صوتی دارای فرستنده و گیرنده و ارسال امواج رادیویی، قادر است برنامه‌هایی صوتی مشتمل بر موسیقی، اخبار و سایر مباحث اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، علمی و نظایر آن را تهیه و از ایستگاه‌هایی خاص، به سوی فواصل بسیار دور و حتی در سطح جهانی، برای

۱ - Medium

۲ - Media

مخاطبان و شنوندگان ارسال نماید. رادیو از بدو تولد، در اوایل قرن بیستم، با ارائه اخبار و سرگرمی‌های بی‌واسطه‌ای که پیش از این سابقه نداشت، مردم را شگفت‌زده و خوشحال می‌کرد. از حدود ۱۹۲۰ تا ۱۹۴۵ میلادی، رادیو به اولین رسانه جمعی الکترونیکی تبدیل و موفق شد ضمن به انحسار درآوردن «امواج رادیویی»، همگام با روزنامه‌ها، مجلات و فیلم‌های سینمایی، نسل کاملی از فرهنگ توده را تعریف نماید (کرایسل ۱، ۱۹۹۱: ۲۲).

از آنجا که بستر اصلی رادیو صوت و مبتنی بر صدای انسان است، رسانه‌ای منحصربه‌فرد است که می‌تواند با تقویت قوه خیال در شنوندگان، تخیل شنونده را برای پرکردن تصاویر ذهنی، پیرامون صداهای پخش شده برانگیزد. ویژگی خاص رادیو در آن است که به شکلی آسان‌تر و گسترده‌تر از هر رسانه دیگر می‌تواند شنوندگان را با گفتگوهای آرامش‌بخش یا موسیقی پس‌زمینه آرام کند و یا می‌تواند آن‌ها را با بحث و جدل و اخبار فوری به واقعیت بازگرداند. رادیو همچنین می‌تواند تعداد بی‌حد و حصری از جلوه‌های صوتی و موسیقی را برای سرگرم کردن و مجذوب نمودن شنوندگان به کار گیرد. از زمان تولد این رسانه، شرکت‌های پخش تجاری و همچنین ارگان‌های دولتی، آگاهانه از ویژگی‌های منحصربه‌فرد آن برای تولید برنامه‌هایی استفاده کرده‌اند که توجه شنوندگان را به خود جلب می‌کند (خجسته، ۱۳۸۱: ۲۰).

شبکه رادیویی فرهنگ

رادیو به عنوان رسانه‌ای جمعی که خصوصیات منحصربه‌فردی نسبت به دیگر رسانه‌ها دارد، می‌تواند همانند یک مرکز قدرتمند فرهنگی- اجتماعی؛ عمل کند. در این میان زبان و ادبیات کهن فارسی، گسترده‌ترین افق فرهنگی- اجتماعی است که در خلال گزارش‌های آن می‌توان مؤلفه‌های اصلی هویت را بازشناخت (مژده‌فر و رزمجو، ۱۴۰۲: ۱۴۱).

رادیو فرهنگ، یکی از شبکه‌های رادیویی تخصصی در ایران است که به ترویج فرهنگ و ادب فارسی می‌پردازد. این موج رادیویی در سال ۱۳۳۹ با سه ساعت پخش روزانه به عنوان یکی از کانال‌های رادیو ایران و با عنوان «رادیو دو» کار خود را آغاز کرد. در سال‌های اولیه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، این شبکه، پخش زنده خطبه‌های نماز جمعه تهران، دروس حوزوی، برنامه‌های رادیو قرآن و مشروح مذاکرات مجلس را برعهده داشت. این رادیو در مرداد ۱۳۷۴ به منظور ارتقای سطح آموزشی مردم، شروع به تولید و پخش برنامه‌هایی با محتوای علمی و فرهنگی کرد و ساعت پخش خود را به ۲۰ ساعت در شبانه‌روز افزایش داد. در پایان سال ۱۳۷۶ با تغییر تشکیلات معاونت صدای جمهوری اسلامی ایران، این شبکه از رادیو سراسری مجزا و با عنوان «رادیو دو سراسری» و از سال ۱۳۷۸ با عنوان «رادیو فرهنگ»، به صورت ۲۴ ساعته به کار خود ادامه داد. مذاکرات علنی مجلس شورای اسلامی نیز از همین موج پخش می‌شود، به همین دلیل به «رادیو مجلس» نیز شناخته می‌شود (مختاری اصفهانی، ۱۳۹۰: ۵۱۵).

رادیو فرهنگ به عنوان شبکه‌ای تخصصی، با محوریت ادبیات و فرهنگ، از طریق تولید برنامه‌هایی متنوع، مبتنی بر متون اصیل فارسی، نقشی کلیدی در صیانت از زبان فارسی ایفا می‌کند و برنامه‌های ادبی رادیویی در تقویت گویش معیار مؤثرند (صفوی، ۱۴۰۰: ۵۸).

زبان فارسی

زبان شیرین فارسی که از دیرباز زبان رسمی ایرانیان بوده است، در طول تاریخ درخشان ایران اگرچه با حوادث، نبردها و چالش‌های پرشماری مواجه شده، هیچ‌گاه در برابر دشواری‌ها کمر خم نکرده و تسلیم زبان‌های دیگر نشده است، اما در سال‌های اخیر، با هجوم دستاوردهای گوناگون فناوری نوین، زبان در معرض ورود بی‌حد و مرز انبوه کلمات و اصطلاحات بیگانه قرار گرفته و گویی بخش واژه‌ساز زبان را بیکار نموده و یا به عبارتی در صدد از کار انداختن آن است که تبعات جبران‌ناپذیری را در حوزه زبان و فرهنگ به دنبال خواهد داشت. واژه‌های بیگانه، همچون محصولات خارجی که بازارها را به تسخیر خود در می‌آورند، عرصه‌های زبانی را نیز در می‌نوردند و ساختارهای زبانی را تهدید می‌کنند (افتخاری، ۱۳۹۳: ۱۸)، به همین دلیل، زبان فارسی به عنوان میراث فرهنگی ایران زمین، امروزه با چالش‌های متعددی از جمله نفوذ زبان‌های خارجی، گسترش زبان عامیانه در رسانه‌ها و کمرنگ شدن زبان معیار مواجه است (ذوالفقاری، ۱۳۹۸: ۲۲).

هویت و جایگاه آن در زبان و فرهنگ

هویت، مفهومی پیچیده، چندلایه و پویاست که در بستر تعاملات اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و زبانی شکل می‌گیرد. این مفهوم به چگونگی درک فرد از خود و جایگاهش در جامعه اشاره دارد و همواره در حال بازتعریف و بازتولید است.

به‌زعم استوارت هال، هویت نه یک جوهر ثابت، بلکه فرآیندی است که در دل گفتمان‌های فرهنگی و از طریق زبان شکل می‌گیرد (هال ۱، ۱۳۹۶: ۲۵).

زبان، به‌ویژه در شکل‌های گفتاری و بومی، نقش کلیدی در بازنمایی و تثبیت هویت دارد. جوزف تأکید می‌کند که زبان نه‌تنها ابزار ارتباطی، بلکه یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های هویت ملی، قومی و دینی است. از این منظر، برنامه‌های ادبی که از زبان گفتاری بهره می‌برند، می‌توانند به‌عنوان بستری برای بازشناسی و تقویت هویت فرهنگی عمل کنند (جوزف ۲، ۲۰۰۴: ۱۸).

در نتیجه، بررسی نقش رسانه‌هایی چون رادیو در ترویج زبان فارسی، بدون توجه به ابعاد هویتی آن، ناقص خواهد بود. چراکه زبان و هویت در پیوندی دوسویه قرار دارند و هرگونه تحول در یکی، بازتابی در دیگری خواهد داشت.

زبان گفتاری و هویت فرهنگی

زبان گفتاری، عامل مهمی در نمود فرهنگی هویت یک کشور به شمار می‌رود؛ چراکه تجلی تعاملات اجتماعی و احساسات فردی و جمعی است؛ یعنی از سویی نمایانگر نظام ذهنی فرد، گروه و فرهنگ‌های گوناگون است و از سوی دیگر مؤثر و متأثر از نظام و ساختار اجتماعی است که در هر زمانه و سرزمینی متفاوت و متنوع است. بر این اساس زبان گفتاری، امری مهم در مباحث هویتی است و در هویت فرهنگی، دارای نقش ممتازی است (آشنا و روحانی، ۱۳۸۹: ۱۶۰).

زبان گفتاری، به‌ویژه در بستر رسانه‌ای، نه‌تنها ابزار انتقال معنا، بلکه بستری برای بازنمایی و بازتولید هویت فرهنگی است. برنامه‌های ادبی رادیویی که از زبان محاوره‌ای بهره می‌برند، با خلق روایت‌های بومی، لهجه‌های منطقه‌ای و واژگان خاص، به تثبیت عناصر هویتی در ذهن مخاطب کمک می‌کنند. همان‌طور که جوزف تأکید می‌کند، زبان در شکل‌های گفتاری و محلی، نقش کلیدی در ساخت هویت‌های قومی، ملی و دینی دارد (جوزف، ۲۰۰۴: ۱۸). از سوی دیگر، هال هویت را امری گفتمانی و وابسته به زمینه‌های فرهنگی می‌داند که از طریق زبان شکل می‌گیرد (هال، ۱۳۹۶: ۲۵). بنابراین، رسانه‌هایی چون رادیو، با بازتاب زبان گفتاری در قالب برنامه‌های ادبی، نه‌تنها در ترویج زبان فارسی مؤثرند، بلکه در بازشناسی و تقویت هویت فرهنگی نیز نقش بسزایی دارند.

زبان گفتاری یا محاوره‌ای از گونه‌های کاربردی ادبیات زبانی است که برای ارتباط کلامی به کار می‌رود و در تقابل با زبان نوشتاری قرار می‌گیرد. در زبان معیار گفتاری، ویژگی‌های آهنگین و شکل لهجه بیشترین تأثیر را دارند که همسو با این دو عنصر، دایره وسیع لغات می‌تواند جهت‌گیری ساختار کلامی یک جامعه را تحت سیطره خود قرار دهد. تأثیرپذیری این گونه از شکل زبانی، بیش از هر نوع دیگری از ادبیات، هر چه بیشتر نیازمند تحقیق عوامل شکل دهنده زبان گفتاری برای رفع نقصان‌های کلامی است. در دهه‌های اخیر، رسانه یکی از بزرگترین و تأثیرگذارترین عوامل بر زبان محاوره قلمداد می‌شود. نگاه بینامتنی از کلام رادیو به ادبیات کلامی می‌تواند در شناسایی عوامل و نشانه‌های پیچیده این گونه زبان برای استفاده صحیح‌تر از ابزار رادیو تأثیری بسزا داشته باشد. در این راستا ضروری است تا پس از توصیف زبان گفتار یا زبان محاوره و همچنین رادیو، شاخصه‌های بینامتنی، با نگرش تأثیر دوسویه کلام بر رسانه (رادیو) معین و تبیین گردد (علیمحمدی، ۱۳۹۸: ۲۴۷).

زبان فارسی و انسجام فرهنگی

زبان فارسی که با عناوینی چون؛ زبان محلی، زبان مادری، زبان‌های ایرانی نو، گویش و لهجه نیز شناخته می‌شود، به دلایلی چون گستردگی روابط و رفت و آمدها، مهاجرت، آموزش‌های نوین، گسترش رسانه‌ها، سهل‌انگاری دولت‌ها، سخن‌نگفتن پدران و مادران با فرزندان خود به زبان مادری، مرکزگرایی، نداشتن ادبیات کهن مکتوب و نیز خودسانسوری برخی از گویشوران به سبب رنجش‌های ناشی از تجربه به سخره گرفته شدن لهجه ایشان، مثلاً در طنزهای زرد و سُبک رسانه‌ای، رو به خاموشی می‌رود. زبان فارسی به عنوان میراث فرهنگی ایران زمین، امروزه با چالش‌های متعددی از جمله نفوذ زبان‌های خارجی و گسترش زبان عامیانه در رسانه‌ها مواجه است (ذوالفقاری، ۱۳۹۸: ۲۲)، لذا ضروری و مهم می‌نماید که پژوهشگران و سخن‌شناسان در گردآوری و ثبت و بررسی علمی این زبان‌ها بیشتر بکوشند. در کنار این امر مهم که وظیفه پژوهشگران است، دانشگران و سخن‌گویان هر یک از زبان‌ها و گویش‌های ایرانی، وظیفه حفظ، ماندگاری و انتقال آن را از نسلی به نسل دیگر دارند. بدیهی است که در اماکن رسمی و آموزشی و در جمع و جامعه‌ای چند زبانه، اولویت سخن گفتن با زبان مشترک آن قوم یا اقوام است، اما نهاد خانواده، نهادی ماندگار در حفظ و انتقال زبان مادری است. زبان مشترک با

عناوینی چون زبان رسمی و زبان میانی نیز شناخته می‌شود و در کشور ما این زبان مشترک، زبان فارسی است و همه اقوام ایرانی، آن را در کنار زبان مادری گرامی می‌دارند و هویت ملی، فرهنگی و تمدن چند هزار ساله ایران را که ساخته همه اقوام ایرانی است، می‌شناسانند. بنابراین زبان فارسی، منحصر به یک جامعه و قوم خاصی نیست و زبان مشترک همه اقوام ایرانی است که در شکوه آن نقش داشته‌اند (دانش پژوهان، ۱۳۹۸: ۲۳۲).

ترویج زبان فارسی

تولید انبوه هر محصولی به‌طور معمول، حداقل به سه عامل منابع، ابزار تبدیل و تغییر نیازمند است که البته هزینه‌بر نیز هست. روزگاری وظیفه ارائه یک مقاله به مخاطبان گسترده به این معنا بود که کاغذ و جوهر باید به‌دقت به خورد یک دستگاه چاپ معیوب داده می‌شد، چون تعداد کمی از مردم می‌توانستند مقادیر زیادی کاغذ و جوهر یا یک دستگاه چاپ تهیه کنند یا هزینه نگهداری، تعمیر و کار چاپگرهای مورد نیاز را پرداخت کنند. با این اوصاف فقط افراد خاصی می‌توانستند از این طریق در ارتباطات جمعی نقش داشته باشند، اما اکنون شرایط، دگرگون شده و با حضور انواع رسانه‌های جمعی نظیر رادیو و تلویزیون و سایر رسانه‌های دیجیتال، هزینه‌های مربوط به ارتباطات جمعی کاهش یافته است. در حال حاضر، صوت و تصویر نیز به کمک متون آمده‌اند و صرفاً با داشتن کمی اطلاعات و در اختیار داشتن یک تلفن هوشمند، در این فرآیند شریک شده‌اند. اگرچه فناوری از این نظر، فضای عمومی تعاملی و ارتباطی را فراهم آورده است، اما نیروهایی را نیز رها کرده که ممکن است به شکلی گمراه‌کننده و خودسرانه، خروجی ارائه شده به ما را محدود کنند. گوناگونی منابع جدید خبری، سرگرمی و تعامل اجتماعی بدان معناست که رقابت بر سر این منبع فوق العاده کمیاب، شدید است. به یک معنا، فشار برای جلب توجه، دیگر قدیمی شده است، لذا ایفای نقش رسانه در چنین بازه متغیری کاری بس دشوار است و می‌تواند بر توانایی بازیگران مهم حیات اجتماعی در تصمیم‌گیری‌های خوب و حساب شده تأثیرگذار باشد (فاکس و ساندرز، ۱۳۹۹: ۴۷).

در روند دنیای پرشتاب رسانه‌ای، نادیده گرفتن اهمیت آموزش زبان و ادبیات فارسی، گرایش و تمایل در به‌کارگیری اصطلاحات زبان‌های بیگانه در محاوره‌ها و مکالمه‌های فضای مجازی و تأثیر منفی آن بر نگارش و جمله‌بندی عبارات از جمله چالش‌هایی است که در حال حاضر زبان و ادبیات فارسی با آن مواجه است و به‌عنوان یک تهدید و آسیب بزرگ هویت ملی به شمار می‌رود. ترویج در معانی اشاعه، انتشار، تبلیغ، تداول، رواج، روایی و نشر به‌کار گرفته می‌شود و ترویج زبان فارسی به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و برنامه‌هایی اطلاق می‌شود که هدف آن‌ها گسترش، تقویت و نهادینه ساختن زبان فارسی در میان مخاطبان است. این فعالیت‌ها می‌تواند شامل آموزش زبان فارسی، تولید محتواهای ادبی و فرهنگی و استفاده از رسانه‌های مختلف برای انتقال مفاهیم و واژگان جدید باشد. ترویج زبان فارسی به حفظ هویت فرهنگی و تاریخی جامعه فارسی‌زبان کمک و نقش مهمی در تقویت ارتباطات اجتماعی و فرهنگی ایفا می‌کند. در این راستا برنامه‌های رادیویی، به ویژه برنامه‌های ادبی، می‌توانند به عنوان یکی از ابزارهای موثر در ترویج زبان فارسی ایفای نقش نمایند (قاضی‌زاده، ۱۳۸۲: ۳۳).

زبان رسانه‌ای

زبان رسانه پراکندترین گونه زبانی است که برای اطلاع‌رسانی در رسانه‌های دیداری، شنیداری، مکتوب و غیرمکتوب استفاده می‌شود. اهمیت سرعت انتقال اطلاعات و همچنین تأثیرپذیری از بافت و ساختار زبان‌های بیگانه باعث شده تا این زبان، پر انحراف‌ترین گونه زبان معیار باشد. از سوی زبان‌گفتاری، زبان مردم یک حوزه جغرافیایی خاص در یک دوره زمانی است که می‌تواند از زبان‌ها، گونه‌ها و گویش‌های موجود در آن حوزه تأثیر پذیرفته باشد. ضرورت برنامه‌ریزی برای حفظ ارتباط و تعامل میان این دو زبان می‌تواند بر آینده پیوند میان رسانه و مخاطبان تأثیر گذاشته و سبب هم‌سویی رسانه با زبان‌گفتاری جامعه و از سوی هدایت و جهت‌دهی آن گردد. زبان معیار، زبان رسمی در آموزش و رسانه‌های جمعی است و سبب وحدت کاربران آن و تفکیک زبان‌های مجاور می‌گردد، برای گویندگانش اعتبار می‌آورد، نقش مرجعیت دارد و دارای ثبات و انعطاف است. زبان معیار (فارسی)، پیوستاری است از چند گویش که همه، ویژگی‌های معیار بودن را دارا هستند و هر یک کاربرد اجتماعی، گفتمانی خود را دارد. این گویش‌ها را نمی‌توان به جای یکدیگر به‌کاربرد، چون ممکن است نامتناسب باشند و حالت ناپسندی ایجاد کنند. رسانه‌هایی چون؛ رادیو و تلویزیون و حتی روزنامه‌ها و متن‌های مجازی (دیجیتال)، گاه گویش جدیدی به‌وجود می‌آورند که خاص کاربردهای جدیدی چون؛ خبرگویی، گزارشگری یا گفتمان‌هایی مانند نمایش‌های دینی و کهن است. نتیجه آن که شناخت گویش‌ها در تولید برنامه‌های مناسب‌تر و ارتباط بهتر با مخاطب و همدلی با او بسیار مؤثر است. با توجه به نقش متقابل رسانه و جامعه و معیار بودن زبان‌گفتاری رسانه، متوجه اهمیت این تأثیر و تأثر می‌شویم که معیاری بودن زبان گفتار در رسانه سبب می‌شود تا آن را نیز گویش‌ای خاص در زبان بدانیم (رحمانیان، ۱۳۹۸: ۲۱۲).

مقوله فرهنگ و زبان فارسی از دیرباز در این سرزمین مورد عنایت خاص بوده و علاوه بر ادیبان و شاعران که نقش به‌سزایی در حفظ و تولید آثار فاخر ادبی داشته‌اند، علاقمندان به این مقوله نیز به‌نوبه خود تلاش نموده‌اند تا بر حسب نیاز، با کاوش و تتبع، نسبت به تبیین بیش از پیش ابهامات احتمالی موجود در متون و یا حذف موانع پیشرفت زبان فارسی،

اقداماتی را به عمل آورند و یا در صورت لزوم، پژوهش‌هایی را به انجام برسانند تا با نتایج حاصل از آن‌ها قادر باشند، آینده خوشایندتری را برای این زبان شیرین رقم بزنند.

بررسی نقش رسانه‌ها در فرهنگ‌سازی و زبان‌آموزی، ریشه در مطالعات فرهنگی و ارتباطات دارد. نظریه‌های متعددی به ارتباط میان رسانه و زبان پرداخته‌اند، از جمله نظریه برجسته‌سازی مک‌کامبز و ویور، که بیانگر این مطلب است که؛ رسانه‌ها می‌توانند با انتخاب و تکرار موضوعات خاص، اولویت‌های جامعه را شکل دهند. این نظریه در مورد زبان، به این معناست که رادیو با ارائه محتوای زبانی مداوم می‌تواند بر استفاده مردم از زبان تأثیر بگذارد و به ترویج آن کمک کند. نظریه فرهنگ‌سازی نیز بیانگر این است که رسانه‌ها نه تنها محتوای خبری، بلکه ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی را نیز به مخاطبان القا می‌کنند. این نظریه نشان می‌دهد که رادیو می‌تواند به عنوان یک عامل فرهنگ‌ساز، ارزش‌های زبانی را به شنوندگان انتقال دهد. رسانه‌ها به عنوان نهاد آموزشی که توجه عموم را به خود معطوف داشته‌اند، در ترویج درست و سالم زبان فارسی، وظیفه خطیر و بزرگی برعهده دارند (ابراهیم‌زاده، ۱۴۰۲: ۱۲۴).

رسانه‌ها در نحوه انتقال، عرضه و بیان، ترجمه برابره‌های بیگانه، کمبودها، نارسایی‌ها و مشکلاتی دارند و به سبب ماهیتشان (سرعت در انتقال پیام) ممکن است لغزش‌ها، تکرار و تداوم یابد، بنابراین برگزاری کلاس‌های آموزشی برای اصحاب رسانه اعم از خبرنگاران، روزنامه‌نگاران و مجریان صدا و سیما ضروری به نظر می‌رسد. بدیهی است اگر امر آموزش زبان فارسی به طور جدی در مقاطع مختلف (دبستان و دبیرستان) دنبال شود، این آسیب‌ها در سطوح بالاتر به ویژه در رسانه‌ها کاهش خواهد یافت (صادقی و امیدفر، ۱۳۹۳: ۷۸).

حضور رسانه‌های نوین به عنوان عضوی از خانواده در کنار رسانه، باعث شده تا رسانه تعاملی و مخاطب، به مخاطب فعال تبدیل شود. این امر، این موضوع را به دنبال داشته که تنها رسانه‌های مرجع و رسانه‌های همگانی، برای بازنمایی زبان معیار، اثرگذار نیست، بلکه تک‌تک شهروندان یک جامعه در ساخت یا تخریب زبان روزمره کشور خود مؤثر هستند. این بازنمایی جدید در شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های تعاملی از زبان فارسی، نشان از خطر بزرگ آسیب دیدن زبان عظیم ما می‌دهد (قاسم‌پور، ۱۳۹۹: ۹۵).

رسانه در کنار نهاد آموزش، نقشی اساسی در حفظ و تقویت زبان‌ها دارد؛ از همین روست که جایگاه ویژه‌ای رو در الگوهای مطرح حوزه سیاست و برنامه‌ریزی به خود اختصاص داده است. رویکرد رسانه ملی به زبان فارسی، ارتقامجور و البته محدود به لایه‌هایی از سطوح برنامه‌ریزی پیکره‌ای و رویکرد آن به زبان‌های محلی اقتضامجور است (داوری و عظیمی-فرد، ۱۴۰۳: ۲۹).

زبان رسانه‌ها نقش مهمی در شکل‌دهی به افکار عمومی دارد. رسانه‌ها با بهره‌گیری از زبان، می‌توانند تأثیر عمیقی بر مخاطبان خود بگذارند. زبان در رسانه‌های نوشتاری، دیداری و شنیداری، جایگاهی برجسته دارد و نقش آن در انتقال مؤثر پیام‌ها و اطلاعات، قابل توجه است. از این رو، شناخت دقیق زبان رسانه و تأثیر آن، برای درک بهتر از چگونگی شکل‌گیری افکار عمومی، ضروری است (سمیعی گیلانی، ۱۳۸۲: ۵).

زبان رسانه، پرکاربردترین گونه زبانی است که برای اطلاع‌رسانی در رسانه‌های دیداری و شنیداری، مکتوب و غیرمکتوب استفاده می‌شود. اهمیت سرعت انتقال اطلاعات و همچنین تأثیر بافت و ساختار زبان‌های بیگانه باعث شده است که این زبان، پرانحراف‌ترین گونه زبان معیار باشد (رحمانیان، ۱۳۹۶: ۴۴).

استفاده از زبان، در رسانه‌های جمعی نه تنها باعث انتقال اطلاعات می‌شود، بلکه نقش مهمی در شکل‌دهی به هویت فرهنگی و اجتماعی افراد ایفا می‌کند. رسانه‌های جمعی می‌توانند باعث تغییرات فرهنگی وسیعی شوند. همچنین، رسانه‌ها می‌توانند با نفوذ در زندگی مردم، نگرش‌ها و باورهای فردی و اجتماعی آن‌ها را تحت تأثیر قرار دهند (دادور، ۱۳۸۵: ۴۵).

مقام معظم رهبری همواره بر اهمیت زبان فارسی به عنوان نماد هویت ملی و فرهنگی ایران تأکید داشته‌اند و بر ضرورت مراقبت از این زبان و جلوگیری از ورود تعبیر غلط و بی‌هویت به آن اشاره کرده‌اند. حفظ و ترویج زبان فارسی، جلوگیری از انحطاط آن و استفاده صحیح از این زبان در برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی از جمله تأکیدات ایشان است. همچنین، رهبر معظم انقلاب بر نقش رسانه ملی در ترویج زبان فارسی و اهمیت کاربرد درست این زبان به ویژه در برنامه‌های زنده و خبری تأکید دارند (تبریزی، ۱۴۰۲: ۱۲۴).

رادیو به عنوان یک رسانه فراگیر، نقشی بی بدیل در حفظ و ترویج زبان، خط و ادبیات فارسی ایفا می‌کند. این رسانه با ارائه برنامه‌های متنوع ادبی، فرهنگی و آموزشی، می‌تواند به ارتقای سطح آگاهی و دانش عمومی در این حوزه کمک کند. از جمله آثار مثبت رادیو، می‌توان به ایجاد یک زبان معیار و واحد در سطح کشور، غنی سازی واژگان زبان فارسی، ترویج ادبیات فارسی، ایجاد پیوند فرهنگی بین اقوام مختلف ایرانی، ترویج ادبیات شفاهی، افزایش واژگان و ترویج واژگان معادل فارسی اشاره کرد (فتحی، ۱۴۰۳: ۴).

رادیو و زبان فارسی

رادیو و تلویزیون به عنوان فراگیرترین رسانه‌های کشور رسالت سنگینی بر عهده دارند و آن تلاش برای حفظ، تحکیم و ترویج زبان فارسی است. از میان همه عوامل برنامه‌ساز، گوینده به عنوان حلقه ارتباط مستقیم بین برنامه و مخاطب، موقعیت حساسی دارد، زیرا تسلط یک گوینده می‌تواند یک برنامه را به بالاترین درجه توفیق برساند و بر عکس ضعف و ناکارآمدی او می‌تواند قویترین برنامه را به برنامه‌ای ضعیف و مطرود تبدیل کند. گاه تلفظ‌های نسنجیده گویندگان، ضربات مهلکی بر پیکره زبان و ادبیات فارسی وارد می‌کند که به نظر می‌رسد تعبیه دوره‌های آموزشی، بدو و حین خدمت باعث می‌شود تا حدودی از میزان این خطاها کاسته شود (بلوکی، ۱۳۸۰: ۵).

رادیو به عنوان یکی از رسانه‌های جمعی، تأثیر عمیقی بر حفظ و ترویج زبان فارسی دارد. همچنین برنامه‌های رادیویی نیز با استفاده از زبان ساده و قابل فهم، به گسترش و تقویت زبان فارسی در میان مخاطبان کمک کرده‌اند. به علاوه، رادیو نقش مهمی در آموزش و یادگیری زبان فارسی برای نوجوانان و بزرگسالان به‌ویژه در مناطق روستایی ایفا می‌کند. این رسانه گرم، همچنین توانسته به گونه‌ای قابل توجه بر هویت ملی و فرهنگ عمومی جامعه تأثیر بگذارد (صفری، خلجی و ظاهری، ۱۳۹۳: ۲۳۶).

در حوزه فرهنگ مطالعه و کتابخوانی نیز رادیو به عنوان یک رسانه گسترده و قابل دسترس می‌تواند نقش مهمی در علاقه‌مندی مردم به کتابخوانی و مطالعه داشته باشد (معینی، ۱۳۹۲: ۷).

نقش آفرینی مؤثر شبکه‌های رادیویی، منوط به تعامل مؤثر و حداکثری با بافت اجتماعی و بازاریابی مفید و مؤثر فرهنگی، اجتماعی است. رادیو به عنوان یک رسانه گسترده، می‌تواند تأثیر زیادی بر فرهنگ عمومی و هویت ملی داشته باشد. همچنین این رسانه می‌تواند به عنوان ابزار ارتباطی مؤثر و یک مرجع زبانی به بهبود روابط اجتماعی، افزایش آگاهی عمومی و حفظ و تقویت زبان کمک کند (مستقیمی، ۱۳۹۳: ۹۰).

رادیو نقش مهمی در تحکیم هویت ملی ایران و تأثیر آن بر زبان فارسی داشته و برنامه‌های رادیویی با معرفی ابوالقاسم انجوی شیرازی و محمدرضا حکمت شیرازی، نقش مهمی در تقویت هویت ملی و ترویج زبان فارسی ایفا کرده است (عباسی، ۱۳۹۵: ۶).

گسترش این نوع رسانه‌ها، باعث بهبود و ترسیم فرهنگ ارتباطی شده و افراد، سبک زندگی خود را مبتنی بر ساختارهای موجود در این رسانه قرار داده‌اند؛ همین امر موجب دگرگونی فرهنگی در ایران شده، این دگرگونی‌ها به صورت تولید و بازتولید ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی، ظهور و بروز داشته است، البته با ایجاد پیوند بین برنامه‌های رادیویی و فضای مجازی، می‌توان دامنه تأثیرگذاری این برنامه‌ها را گسترش داد (مظاهری و لبیسی، ۱۴۰۲: ۹۲).

چالش‌های رسانه و فرهنگ

نسل کنونی جامعه، از ابتدای حیات خود، با رسانه‌ها بزرگ می‌شود و در دنیای اطلاعاتی و ارتباطی امروز، این نسل، بخش عظیم فرهنگ، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه خود و دیگر جوامع را از رسانه‌ها دریافت می‌کنند. نفوذ و تأثیر رسانه تا جایی است که برخی از نظریه‌پردازان ارتباطی بر این باورند که رسانه‌ها اولویت ذهنی و حتی رفتاری ما را تعیین می‌کنند (ویژه و اسکندریان، ۱۳۹۵: ۴).

از طرفی رشد سریع تکنولوژی و ابزارهای مدرن و مظاهر تجدد اروپایی، باعث کاستی اعتقادات و پشت پا زدن به ارزش‌های گرانقدر فرهنگی و ادبی شده است. این بیماری از خودبیبگانی و خودباختگی به قدری شیوع داشته که رسانه‌ها و مطبوعات، خود پایگاه‌های مهم اشاعه شده‌اند. برخی معتقدند که پیشرفت‌های علمی، قطع ادبیات و رویکردهای عرفانی را به همراه دارد، در حالی که ادبیات و زبان مادری یک سرزمین، ریشه در اصالت‌های قومی و عقیدتی دارد و حفظ و صیانت آن از مهمترین وظائف اهالی آن دیار است. رسانه‌های عمومی در جامعه نوگرا، با پشتوانه فناوری مدرن با چنان شتابی ظهور کرده و در حال حرکت هستند که کمتر خوش‌بینی می‌توانست بپندارد که در چنین فرصتی چنان تحولی ایجاد نماید، ولی افسوس که موهبت تکنولوژیکی، سبب‌ساز نسیان مردمان شده و نوعی بی‌اعتنایی به فرهنگ و اصالت‌های فرهنگی، بویژه دهن‌کجی به زبان مادری با رنگ و لعابی از تمدن‌گونه‌های نوظهور مشاهده می‌شود که از نمونه‌های بارز آن می‌توان به ورود واژگان بیگانه طی سال‌های اخیر اشاره کرد (جزمونی، ۱۳۸۷: ۳).

همچنین شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان، تهدیدهای جدی بر ارزش‌ها و هویت فرهنگی جامعه ایران دارند. این رسانه‌ها به طور مؤثری در تضعیف هویت ملی و دینی عمل می‌کنند و فرهنگ و سبک زندگی غربی را ترویج می‌دهند. راهبردهای مقابله با این تهدیدها؛ شامل تقویت هویت ملی و دینی، مقابله با القای ناکارآمدی جمهوری اسلامی و برجسته‌سازی نقاط قوت نظام است. این اقدام‌ها می‌توانند به حفظ و تقویت فرهنگ ملی و دینی کمک کنند (حسن بیگی و حبیبیان، ۱۳۸۸: ۶۱).

روش انجام پژوهش

این پژوهش کمی، به روش توصیفی - تحلیلی انجام گردید و در تحلیل نتایج پژوهش، از نظریه‌های ارتباطی برجسته‌سازی و نظریه دریافت بهره گرفته شده است. در این پژوهش، برای دستیابی به هدف، پرسشنامه‌ای مشتمل بر یک بُعد (ترویج زبان فارسی)، پنج مؤلفه (مؤلفه‌های زبانی، فرهنگی و ادبی، رسانه‌ای، آموزشی؛ و اجتماعی و هویتی) و ۲۵ شاخص (سؤال) در میان جامعه نمونه (۱۰۰ نفر از شنوندگان برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ) توزیع گردید و دیدگاه‌های آنان در پاسخ به سؤالات جمع‌آوری گردید و سپس با استفاده از روش‌های آماری، پاسخ‌های ارائه‌شده، تجزیه و تحلیل گردید.

جدول شماره ۱: نتایج توصیفی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها براساس مقادیر کمینه، بیشینه، میانگین و آلفای کرونباخ هر مؤلفه

بُعد	مؤلفه	شاخص	کمینه	بیشینه	میانگین	کرونباخ آلفای
ترویج زبان فارسی	زبانی	همراستایی برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ با مؤلفه‌های زبانی	۳	۵	۴/۲۱	۰/۸۸۲
		اصالت و غنای واژگانی				
		گسترش دایره واژگانی				
		رعایت قواعد دستوری و نگارشی				
		تقویت زبان معیار				
	فرهنگی و ادبی	همراستایی برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ با مؤلفه‌های فرهنگی و ادبی	۲	۵	۴/۹	۰/۸۶۴
		احیای متون کهن و ادبیات کلاسیک				
		تولید محتوای ادبی معاصر				
		نقد و بررسی آثار ادبی				
		آموزش و گسترش ضرب‌المثل‌ها، کنایات و استعارات فارسی				
	رسانه‌ای	همراستایی برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ با مؤلفه‌های رسانه‌ای	۲/۶	۵	۴/۲	۰/۸۵۱
		تولید برنامه‌های فاخر زبانی در رادیو				
		کنترل زبان				
		ایجاد فرهنگ صحیح نگارش و گفتار				
		ترجمه و بکارگیری صحیح واژگان بیگانه				
	آموزشی	همراستایی برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ با مؤلفه‌های آموزشی	۲/۴	۵	۳/۹۴	۰/۸۳۳
		بهبود شیوه‌های آموزش زبان فارسی				
		آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان				
		برگزاری مسابقات و جشنواره‌های ادبی				
		استفاده از فناوری‌های نوین در آموزش فارسی				
	اجتماعی و هویتی	همراستایی برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ با مؤلفه‌های اجتماعی و هویتی	۳	۵	۴/۱۱	۰/۸۷۹
		مطرح نمودن زبان فارسی به عنوان نماد هویت ملی				
		حمایت به استفاده از زبان فارسی در فضای عمومی				
		تشویق به تکلم فارسی استاندارد در محافل رسمی و اداری				
		تبیین نقش خانواده در انتقال زبان فارسی				
		کل پرسشنامه	۲/۶	۵	۴/۲۷	۰/۹۴۷

جدول شماره ۲: میانگین، انحراف معیار و سطح ارزیابی سوالات مرتبط با هر مؤلفه

سطح ارزیابی	انحراف معیار	میانگین	شماره سوالات	مؤلفه	بُعد
بالا	۰/۴۸	۴/۲۱	۱-۵	زبانی	ترویج زبان فارسی
بالا	۰/۵۲	۴/۰۹	۶-۱۰	فرهنگی و ادبی	ترویج زبان فارسی
بالا	۰/۵۵	۴/۰۲	۱۱-۱۵	رسانه‌ای	ترویج زبان فارسی
نسبتاً بالا	۰/۶۱	۳/۹۴	۱۶-۲۰	آموزشی	ترویج زبان فارسی
بالا	۰/۵۰	۴/۱۱	۲۱-۲۵	اجتماعی و هویتی	ترویج زبان فارسی

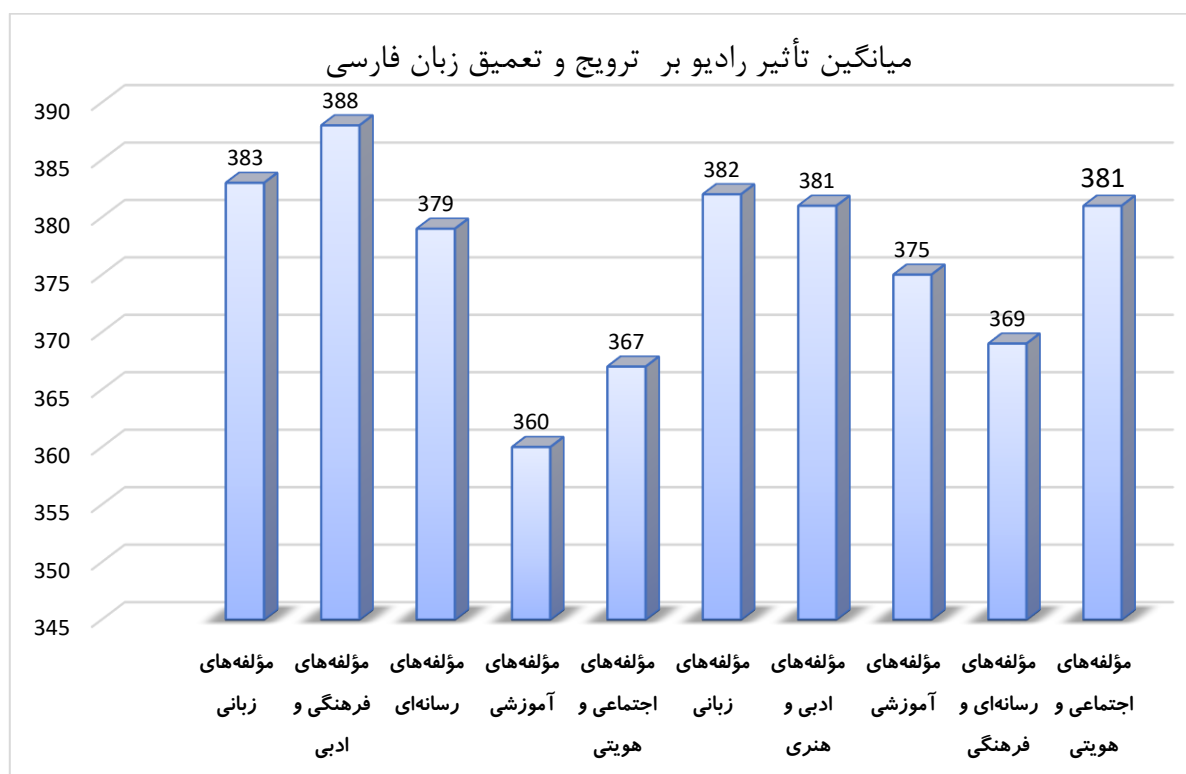
نتایج حاصل از جدول فوق حاکی از آن است که همه مؤلفه‌ها میانگینی بالاتر از ۳/۸ دارند که خود نشان‌دهنده ارزیابی مثبت مخاطبان از عملکرد رادیو فرهنگ است.

یافته‌ها

بحث و تفسیر یافته‌های پژوهش با هدف بررسی نقش برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ در ترویج زبان فارسی حاصل از تحلیل داده‌های ۱۰۰ پرسشنامه نشان داد که مخاطبان، عملکرد این رسانه را در حوزه «ترویج» زبان فارسی مثبت و مؤثر ارزیابی کرده‌اند. ساختار پرسشنامه از اعتبار و پایایی بالایی برخوردار است (آلفای کرونباخ ۰/۹۴۷). تمام مؤلفه‌ها با یکدیگر همبستگی مثبت و معنادار داشته و تحلیل عاملی نیز ساختار نظری آن را تأیید کرد و مؤلفه‌ها به صورت هم‌افزا در ترویج زبان فارسی عمل نموده و مؤلفه‌های هویتی، فرهنگی ادبی و آموزشی نیز به خوبی پوشش داده شده‌اند. یافته‌های پژوهش، حاکی از آن است که برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ از طریق پنج مؤلفه زبانی، فرهنگی و ادبی، رسانه‌ای، آموزشی؛ و اجتماعی و هویتی، نقش مؤثری را در حوزه «ترویج» زبان فارسی ایفا کرده و به ترویج زبان فارسی کمک می‌کنند. میانگین مؤلفه‌ها در این حوزه بالاتر از ۴ بوده که نشان‌دهنده رضایت بالا و اثربخشی این برنامه‌هاست. مؤلفه زبانی با میانگین ۴/۲۱ بالاترین امتیاز را کسب کرد. این نشان می‌دهد که مخاطبان به استفاده از واژگان اصیل، رعایت دستور زبان و تقویت زبان معیار در برنامه‌های ادبی توجه ویژه‌ای دارند. این یافته با نظریه‌های زبان‌شناسانی چون دکتر باطنی (۱۳۹۶) و دکتر عموزاده خلیلی (۱۴۰۰) هم‌راستا هستند که بر نقش رسانه‌ها در حفظ و گسترش زبان فارسی و اهمیت زبان معیار تأکید کرده‌اند. مؤلفه‌های فرهنگی و رسانه‌ای نیز با میانگین‌های (به ترتیب ۴/۰۹ و ۴/۰۲) نشان دادند که برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ توانسته‌اند با احیای متون کهن، تولید محتوای ادبی معاصر و کنترل زبان رسانه‌ای، نقش فعالی در ترویج زبان فارسی ایفا کنند. مؤلفه اجتماعی و هویتی با میانگین ۴/۱۱ در رتبه دوم قرار گرفت. این نشان می‌دهد که رادیو فرهنگ توانسته است زبان فارسی را به عنوان نماد هویت ملی و فرهنگی در ذهن مخاطبان تثبیت کند. همچنین مؤلفه زبانی (۴/۲۱) و فرهنگی ادبی (۴/۰۹) نیز نشان‌دهنده توجه به ظرافت‌های زبانی، ریشه‌شناسی واژگان و سبک‌های ادبی در برنامه‌هاست. این نتایج با دیدگاه‌های فرهنگی همچون نظریه «هویت زبانی» مطابقت دارد که زبان را نه تنها ابزار ارتباط، بلکه عامل شکل‌گیری هویت جمعی می‌داند. تحلیل رگرسیون چندگانه نشان داد که سه مؤلفه «زبانی»، «اجتماعی و هویتی» و «رسانه‌ای» بیشترین تأثیر را در پیش‌بینی ارزیابی کلی مخاطبان دارند. این بدان معناست که اگر رادیو فرهنگ بخواهد اثربخشی خود را افزایش دهد، باید تمرکز بیشتری بر این سه مؤلفه داشته باشد.

نتیجه

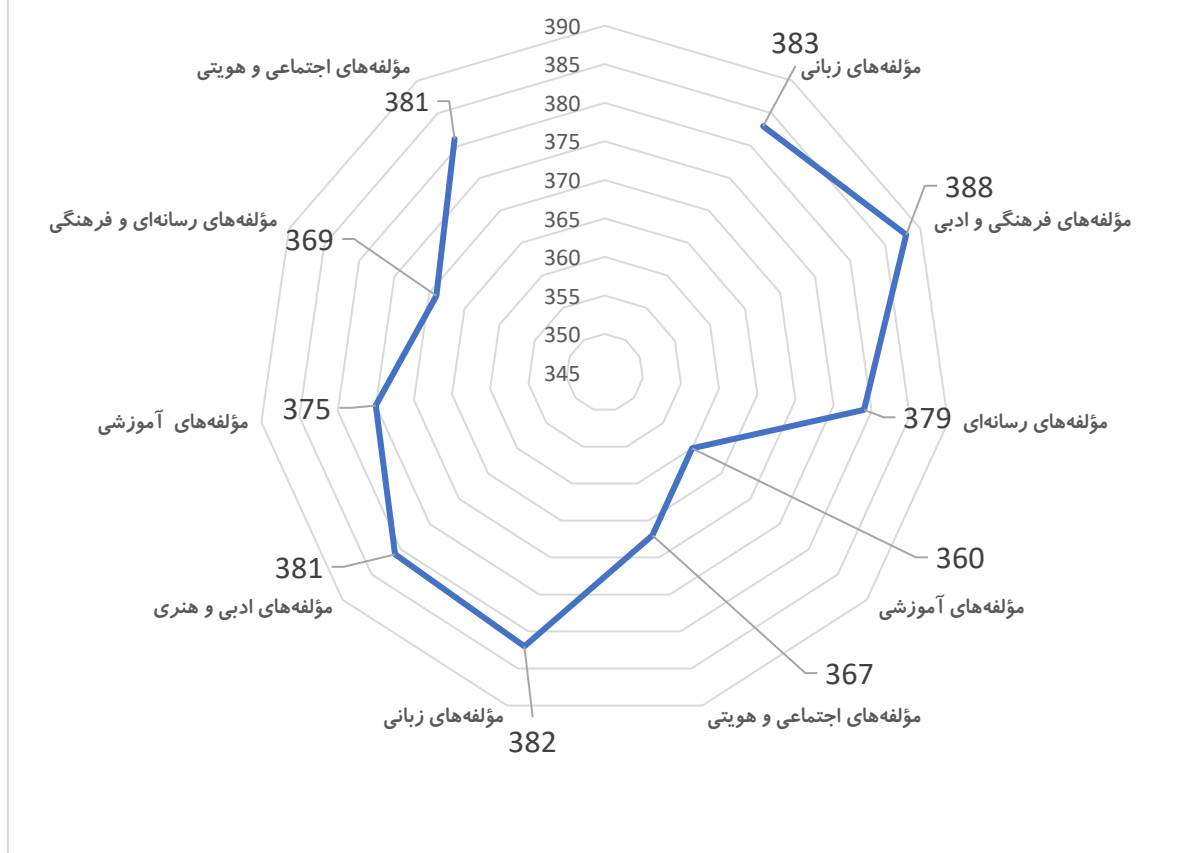
با توجه به نتایج حاصل از آزمون‌های آماری و تحلیل میانگین فرضیه‌ها، می‌توان چنین استنباط کرد که در میان مؤلفه‌های بررسی‌شده، بیشینه میانگین، مربوط به فرضیه دوم (مؤلفه‌های فرهنگی و ادبی) و کمینه میانگین، متعلق به فرضیه چهارم (مؤلفه‌های آموزشی) است. این امر نشان می‌دهد که برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ در زمینه تقویت مؤلفه‌های فرهنگی و ادبی زبان فارسی بیشترین تأثیر را داشته‌اند، در حالی که در حوزه مؤلفه‌های آموزشی با کاستی‌هایی همراه بوده‌اند. از سوی دیگر، با توجه به اینکه میانگین‌های به‌دست‌آمده در تمامی مؤلفه‌ها در بازه‌ای بین «متوسط» تا «زیاد» قرار دارند، می‌توان نتیجه گرفت که عملکرد کلی برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ در ترویج و تعمیق زبان فارسی، مثبت و مؤثر ارزیابی می‌شود، با این حال، وجود برخی نارسایی‌ها در برخی ابعاد، به‌ویژه در بعد آموزشی، نشان‌دهنده آن است که برای ارتقاء نقش این برنامه‌ها، بازنگری محتوایی و رویکردی و نیز تقویت برخی ظرفیت‌های رسانه‌ای، ضروری به نظر می‌رسد.

نمودار شماره ۱: میانگین تأثیر رادیو بر مؤلفه‌های ترویج و تعمیق زبان فارسی

همان‌گونه که در نمودار مشاهده می‌شود، بر اساس تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از دیدگاه‌های پاسخ‌دهندگان به سؤالات مرتبط با نقش برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ در ترویج و تعمیق زبان فارسی، بالاترین میانگین مربوط به مؤلفه‌های فرهنگی و ادبی در حوزه ترویج زبان فارسی است (با میانگین ۳/۸۸) و پایین‌ترین میانگین به مؤلفه‌های آموزشی مرتبط با ترویج زبان فارسی اختصاص دارد (با میانگین ۳/۶). بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که از منظر مخاطبان، برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ بیشترین تأثیر را در زمینه مؤلفه‌های فرهنگی و ادبی زبان فارسی داشته‌اند و کمترین میزان تأثیرگذاری آن‌ها در بعد آموزشی مشاهده شده است. به‌طور کلی، رادیو فرهنگ در حوزه ترویج زبان فارسی عملکردی نسبتاً مطلوب داشته، اما در برخی مؤلفه‌ها، به‌ویژه بعد آموزشی، نیازمند تقویت و بازنگری است.

میانگین تأثیر رادیو بر ترویج و تعمیق زبان فارسی

نمودار شماره ۲: وضعیت کلی نقش رادیو در ترویج و تعمیق زبان فارسی (اعداد روی نمودار میانگین‌ها هستند)

با توجه به نمودار چندضلعی فوق، می‌توان دریافت که برای آنکه رادیو نقشی یکنواخت، متوازن و مؤثر در تمامی ابعاد ترویج و تعمیق زبان فارسی ایفا کند، لازم است شکل نمودار به حالت منتظم نزدیک شود؛ به عبارت دیگر، تمامی ارکان ده‌گانه در سطحی متوازن و هم‌راستا قرار گیرند. براین اساس، ایجاد تعادل در عملکرد برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ ایجاب می‌کند که در حوزه ترویج زبان فارسی، به مؤلفه‌های آموزشی، رسانه‌ای و اجتماعی، هویتی توجه ویژه‌ای مبذول شود و در حوزه تعمیق زبان فارسی نیز تمرکز بیشتری بر مؤلفه‌های آموزشی، رسانه‌ای و فرهنگی صورت گیرد. تحقق این توازن، نمودار را به شکل هندسی منتظم‌تری نزدیک خواهد ساخت و در نتیجه، موجب ارتقاء اثربخشی برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ در ایفای رسالت خود در زمینه ترویج و تعمیق زبان فارسی خواهد شد. افزون بر این، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ، با بهره‌گیری از زبان گفتاری و روایت‌های بومی، توانسته‌اند در بازنمایی و تقویت هویت فرهنگی مخاطبان نیز نقش مؤثری ایفا کنند. همان‌طور که جوزف تأکید می‌کند، زبان در شکل‌های گفتاری و محلی، یکی از مؤلفه‌های بنیادین در ساخت هویت‌های قومی، ملی و دینی است؛ و هال نیز هویت را امری گفتمانی و وابسته به زمینه‌های فرهنگی می‌داند که از طریق زبان شکل می‌گیرد. بنابراین، توجه به ابعاد هویتی در طراحی و اجرای برنامه‌های ادبی، می‌تواند به ارتقاء اثربخشی این برنامه‌ها در حوزه‌های فرهنگی، آموزشی و اجتماعی منجر شود.

بر اساس یافته‌های پژوهش، می‌توان نتیجه گرفت که رادیو فرهنگ در ترویج زبان فارسی، به ویژه از طریق مؤلفه‌های زبانی، فرهنگی و ادبی و رسانه‌ای، عملکردی موفق داشته است. با توجه به نتایج حاصل، مخاطبان، نقش رادیو فرهنگ را در ترویج زبان فارسی مؤثر ارزیابی کرده و از سطح رضایت بالایی برخوردارند. این نتایج می‌توانند مبنای مناسبی برای سیاست‌گذاری‌های رسانه‌ای در حوزه زبان فارسی باشند زیرا رادیو، به عنوان یکی از رسانه‌های جمعی، نقش مهمی در ترویج فرهنگ و زبان ایفا می‌کند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شبکه رادیویی فرهنگ از طریق تولید محتوای فاخر ادبی، تلفیق آموزش با جذابیت‌های رسانه‌ای و پرهیز از زبان عامیانه، نقش مؤثری در ترویج زبان فارسی داشته است. این رسانه شنیداری می‌تواند در حفظ، گسترش و ترویج زبان‌های ملی و بومی، به ویژه زبان فارسی، که رکن بنیادین دیگر زبان‌های رایج در این گستره جغرافیایی است، نقشی مؤثر ایفا کند. در این میان، شبکه رادیویی فرهنگ با تمرکز بر برنامه‌های ادبی، می‌تواند

به ابزاری کارآمد در تقویت و گسترش زبان فارسی تبدیل شود؛ موضوعی که اهمیت آن در حفظ و ارتقای هویت ملی و فرهنگی کشور، به روشنی نمایان است.

همچنین رادیو، به عنوان رسانه‌ای جمعی، نسبت به سایر رسانه‌ها دارای ویژگی‌هایی منحصربه‌فرد است و می‌تواند به مثابه یک مرکز فرهنگی-اجتماعی توانمند ایفای نقش کند. در این میان، زبان و ادبیات کهن فارسی، گسترده‌ترین افق فرهنگی-اجتماعی را فراهم می‌آورد که از خلال گزارش‌های رادیویی می‌توان مؤلفه‌های اصلی هویت ملی را در آن بازشناخت. برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ، با ارائه متون ادبی کهن و معاصر، معرفی نویسندگان و شاعران برجسته و تحلیل آثار ادبی، به ترویج و تقویت زبان فارسی کمک می‌کنند. این برنامه‌ها با ایجاد ارتباط میان مخاطبان و ادبیات فارسی، علاقه به مطالعه و یادگیری زبان را افزایش داده و در حفظ و گسترش آن می‌کوشند، اما این مهم با چالش‌ها، عیوب و نقائص ساختاری و غیرساختاری مواجه است که ضروری است تا در پژوهش‌های آتی بدان پرداخته شده و برای رفع آن‌ها، راهکارهای مناسبی ارائه گردد.

در مجموع، می‌توان گفت که برنامه‌های ادبی رادیو فرهنگ با وجود نقاط قوت چشمگیر در حوزه‌های فرهنگی و ادبی، برای ایفای نقش مؤثرتر در ترویج زبان فارسی، نیازمند بازنگری در مؤلفه‌های آموزشی و رسانه‌ای هستند.

منابع

- ابراهیم‌زاده، معصومه. (۱۴۰۲). "نقش رسانه در زبان و ادبیات فارسی"، ارائه شده در دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت اقتصاد، کارآفرینی و مهندسی صنایع، تهران، اسفند ۱۴۰۲، صص. ۱۲۳ تا ۱۲۸.
- افتخاری، سیداسماعیل. (۱۳۹۳). **نمایه گروه واژه‌گزینی نظامی فرهنگستان زبان و ادب فارسی**، تهران: نشر روناس، ویراست دوم، تابستان ۱۳۹۳، ص. ۱۸.
- آشنا، حسام‌الدین و روحانی، محمدرضا. (۱۳۸۹). "هویت فرهنگی ایرانیان از رویکردهای نظری تا مؤلفه‌های بنیادی"، **فصلنامه تحقیقات فرهنگی**، دوره سوم، شماره چهار، زمستان ۱۳۸۹، صص. ۱۵۷ تا ۱۸۵.
- بلوکی، ابراهیم. (۱۳۸۰). "گویندگان رادیو و زبان فارسی"، **نشریه رادیو**، سال دوم، شماره ۸، ص. ۵.
- تبریزی، ایچ. (۱۴۰۲). "زبان فارسی در صدا و سیما از دیدگاه مقام معظم رهبری"، چهارمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی، اردیبهشت ۱۴۰۲.
- جزمونی، سیدرضا. (۱۳۸۷). "تنوع فرهنگی و نقش رادیو"، **کتاب ماه هنر**، شماره ۸، فروردین، ص. ۱۵.
- جزمونی، سیدرضا. (۱۳۸۷). "زبان فارسی و رسانه‌های عمومی"، ارائه شده در همایش ملی پژوهش‌های نوین در زبان و ادبیات فارسی، ۲۶ اردیبهشت ۱۳۸۷، ورامین، صص. ۱ تا ۲۱.
- جوزف، جان. (۲۰۰۴). **زبان و هویت: ملی، قومی، دینی**. ترجمه نشده. لندن: پالگرو مک‌میلان، ص. ۱۸.
- حسن‌بیگی، ابراهیم و حبیبیان، محمدحسن. (۱۳۸۸). "راهبرد کنترل تهدیدات رسانه‌ای فارسی‌زبان ماهواره‌ای"، **نشریه مطالعات دفاعی استراتژیک**، شماره ۳۷، پاییز ۱۳۸۸، صص. ۸۵ تا ۱۱۴.
- حسن‌بیگی، ابراهیم و حبیبیان، محمدحسن. (۱۳۸۸). "راهبرد کنترل تهدیدات رسانه‌ای فارسی‌زبان ماهواره‌ای"، **فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک**، سال پنجم، شماره ۲، صص. ۵۹ تا ۷۵.
- خجسته، حسن. (۱۳۸۱). **درآمدی بر جامعه‌شناسی رادیو**، تهران: اداره کل پژوهش‌های رادیو، ص. ۲۰.
- دادور، المیرا. (۱۳۸۵). "رسانه‌های جمعی و زبان"، **نشریه پژوهش ادبیات معاصر جهان**، دوره ۱۱، شماره ۳۰، فروردین ۱۳۸۵، صص. ۴۲ تا ۵۱.
- دادور، المیرا. (۱۳۸۵). "رسانه‌های جمعی و زبان"، **نشریه پژوهش زبان‌های خارجی**، شماره ۲۳، صص. ۴۰ تا ۵۲.
- داوری، حسین، داوری اردکانی، نگار و عظیمی‌فرد، فاطمه. (۱۴۰۳). "رویکرد رسانه ملی به زبان فارسی و زبان‌های محلی؛ تحلیلی انتقادی در چهارچوب سیاست و برنامه‌ریزی زبان"، **پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد**، سال سوم، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۳، صص. ۲۹ تا ۵۹.
- دانش‌پژوهان. (۱۳۹۸). "تبیین نقش رادیو در انسجام‌بخشی هویت ملی، با نگرش به کاربرد زبان فارسی"، ارائه شده در ششمین اجلاس جهانی صدا، دوم تا چهارم اردیبهشت ماه ۱۳۹۸، صص. ۲۲۷ تا ۲۴۶.
- ذوالفقاری، حسن. (۱۳۹۸). **زبان فارسی در رسانه**. تهران: انتشارات علم، ص. ۲۲.
- ربانی، علی، ربانی، رسول و حسینی، محمدرضا. (۱۳۸۸). "رسانه‌های جمعی و هویت ملی"، **فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی**، سال شانزدهم، شماره ۲، پیاپی ۵۸، تابستان ۱۳۸۸، ۶۵ تا ۹۳.
- رحمانیان، محمدصادق. (۱۳۹۶). "زبان رسانه ملی و مقایسه آن با زبان گفتار"، ارائه شده در جشنواره صدای سخن رادیو، اردیبهشت ۱۳۹۶، تهران: سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.

رحمانیان، محمدصادق. (۱۳۹۸). "زبان رسانه ملی و مقایسه آن با زبان گفتار"، ارائه شده در ششمین اجلاس جهانی صدا، دوم تا چهارم اردیبهشت ماه ۱۳۹۸، تهران: سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، صص. ۲۰۷ تا ۲۲۶. سمیعی گیلانی، احمد. (۱۳۸۲). "زبان رسانه‌ها"، **نشریه پیک نور**- علوم انسانی، دوره اول، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۲، صص. ۱۰ تا ۳.

صادقی تحصیلی، طاهره و امیدی‌فر، فاطمه. (۱۳۹۲). "زبان فارسی و رسانه‌ها"، ارائه شده در نخستین همایش آموزش زبان فارسی، دانشگاه تربیت مدرس، اسفند ۱۳۹۳، ص. ۷۸.

صفری، جهانگیر، خلجی، مریم و ظاهری عبدوند، ابراهیم. (۱۳۹۳). "زبان فارسی و رادیو"، ارائه شده در نخستین همایش آموزش زبان و ادبیات فارسی، اسفند ۱۳۹۳، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، صص. ۲۳۵ تا ۲۴۲.

صفوی، کورش. (۱۴۰۰). **تحلیل گفتمان رسانه‌ای**. تهران: نشر نی، ص. ۵۸.

عباسی، ابراهیم. (۱۳۹۵). "رادیو و زبان فارسی و نقش آن در تحکیم هویت ملی": مطالعه موردی ابوالقاسم انجوی شیرازی و محمدرضا حکمت شیرازی، ارائه شده در همایش ملی زبان و هویت، ۲۴ شهریور ۱۳۹۵، شیراز، ص. ۱ تا ۱۹.

علیمحمدی، حمزه. (۱۳۹۸). "بررسی ارتباط بینامتنی^۱ زبان گفتاری، متأثر از رسانه رادیو"، ارائه شده در ششمین اجلاس جهانی صدا، دوم تا چهارم اردیبهشت ماه ۱۳۹۸، صص. ۲۴۷ تا ۲۶۲.

فاکس، کارل و ساندرز، جو. (۱۳۹۹). **اخلاق رسانه؛ آزادی بیان و الزامات دموکراسی**، (ترجمه محدثه عقابایی). قم: اداره کل پژوهش‌های اسلامی رسانه، صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران؛ نشر دین و رسانه، ص. ۴۷.

فتحی، عارفه. (۱۴۰۳). "در دریای دری بر موج اف ام (بررسی تأثیر رادیو بر خط، زبان و ادبیات فارسی)"، نمایه شده در پایگاه اینترنتی سیویلیکا. مهر ۱۴۰۳، ص. ۴.

قاسم‌پور، محدثه. (۱۳۹۹). "بازنمایی زبان معیار (روزمره) در رسانه‌های مدرن"، **نشریه مدیریت رسانه**، شماره ۵۱، آبان ۱۳۹۹، صص. ۸۹ تا ۱۰۰.

قاضی‌زاده، علی‌اکبر. (۱۳۸۲). **نوشتن برای رادیو**. تهران: انتشارات صدا، ص. ۳۳.

کرایسل، اندرو. (۱۹۹۱). **درك رادیو**. ترجمه معصومه عصام، تهران: اداره کل پژوهش‌های رادیو، ص. ۲۲.

محقق‌زاده، محمد. (۱۳۹۶). "نقش رادیو در زبان معیار"، **فصلنامه رسانه**، ۱۲ (۳)، صص. ۴۵ تا ۶۷.

مختاری اصفهانی، رضا. (۱۳۹۰). **سرگذشت رادیو در ایران به روایت اسناد**، تهران: نشر طرح آینده، ص. ۵۱۵.

مستقیمی، حسین. (۱۳۹۳). "رادیو و کارویژه‌های عصر نو: نقطه‌گذاری فرهنگی، رایانش اجتماعی، باغبانی زبانی"، **دوفصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ**، سال چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۳، شماره ۱، صص. ۸۶ تا ۱۰۶.

مژده‌فر، شیوا و رزمجو، علی‌اکبر. (۱۴۰۲). "مطالعه ظرفیت‌های ادبیات کهن برای ترویج هویت اجتماعی در برنامه‌های رادیویی"، **دو فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ**، سال ۱۳، شماره ۱، مرداد ۱۴۰۲، صص. ۱۴۱ تا ۱۷۱.

مظاهری، امیرمسعود و لبیبی، محمدمهدی. (۱۴۰۲). "رسانه‌های نوپدید و دگرگونی فرهنگی در ایران". **نشریه رسانه و فرهنگ**، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، ص. ۹۲.

معینی، علیرضا. (۱۳۹۲). "نقش رادیو در گسترش فرهنگ مطالعه و کتابخوانی". **نشریه رادیو**، شماره ۶۹، فروردین ۱۳۹۲، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، صص. ۷ تا ۲۲.

معینی، علیرضا. (۱۳۹۲). "نقش رادیو در گسترش فرهنگ مطالعه و کتابخوانی". **فصلنامه علمی پژوهشی رادیو**، شماره ۱۲، صص. ۲۵-۳۸.

مک‌لوهان، مارشال. (۱۹۶۴). **رسانه، پیام است**. ترجمه: علی‌اصغر مهاجر. تهران: انتشارات سروش. ص. ۴۵.

ویژه، مسعود و اسکندریان، نرگس. (۱۳۹۵). "تأثیر رسانه‌ها در همگرایی گویش‌های زبان فارسی" مطالعه موردی: گویش همدانی، ارائه شده در نخستین همایش ارتباطات، زبان و ادبیات فارسی و مطالعات زبان شناختی، اردیبهشت ۱۳۹۵، همدان، صص. ۱ تا ۱۵.

هال، استوارت. (۱۳۹۶). **چه کسی به هویت نیاز دارد؟**. در: مورلی، دیوید و چن، کوان- شینگ (ویراستاران). پروبلماتیک هویت در مطالعات فرهنگی: هویت و جهانی شدن. ترجمه سیاوش قلی‌پور و علیرضا مرادی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، صص. ۱۱ تا ۳۵.

هال، استوارت. (۱۹۹۷). **بازنمایی: فرهنگ و معنا**. ترجمه: فریدون بدره‌ای. تهران: نشر آگه. ص. ۱۱۲.

هولمز، جانت. (۲۰۱۳). **زبان‌شناسی اجتماعی**. ترجمه: محمدرضا باطنی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. ص. ۷۸.

۱- شکل‌گیری معنای متن توسط متون دیگر.

یراق‌بافان، مجید، مظاهری، امیرمسعود و لیبی، محمدمهدی. (۱۴۰۲). "رسانه‌های نوپدید و دگرگونی فرهنگی در ایران"، دو فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، سال ۱۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، شماره ۲، صص. ۳۰۹ تا ۳۳۲.